

سرشناسه : غلامعلی، مهدی، ۱۳۵۳
عنوان و نام پدیدآور : تاریخ حدیث شیعه در ماوراءالنهر و بلخ / مهدی غلامعلی.
مشخصات نشر : قم : موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۵۶ الف.

فروست : درآمدی بر مکتب حدیث خراسان؛ دفتر اول.
ISBN : 978 - 964 - 744 - 6

وضعیت فهرست نویسی : فیبا
موضوع : احادیث شیعه -- تاریخ
موضوع : محدثان شیعه
موضوع : شیعه -- تاریخ
موضوع : بلخ -- تاریخ
موضوع : ماوراءالنهر -- تاریخ
شناسه افزوده : موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث. سازمان چاپ و نشر
رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ت۸/۵/۱۰۶ BP
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۹
شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۶۶۹۴۵

تاریخ حدیث شیعہ

در
ماوراء النہر و بلخ

درآمدی بر مکتب حدیثی خراسان

دفتر اول

مہدی غلامعلی

تاریخ حدیث شیعه در ماوراءالنهر و بلخ

درآمدی بر مکتب حدیثی خراسان / دفتر اول

مهدی غلامعلی

سرپرستار: محمد مهدی خالقی

ویراستار: حسین پورشریف

صفحه آرا: علی اکبری

نمونه خوان: علی نقی نگران لنگرودی

پژوهشکده علوم و معارف حدیث / گروه تاریخ و معطالسات

ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث

چاپ: اول / ۱۳۹۳

چاپخانه: دارالحدیث

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۱۴۵۰۰ تومان

دفتر مرکزی: قم - میدان شهدا. خیابان معلم. پلاک ۱۲۵. تلفن: ۳۷۷۴۰۵۲۳ - ۰۲۵ / فاکس: ۳۷۷۴۰۵۷۱ - ۰۲۵ /

ص. پ ۴۴۶۸ / ۳۷۱۸۵

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم. خیابان معلم) تلفن: ۳۷۷۴۰۵۴۵ - ۰۲۵. فروشگاه شماره «۲» (قم. خیابان معلم،

مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۹) تلفن: ۳۷۸۴۲۳۰۹ - ۰۲۵ / ۳۷۸۴۲۳۱۰ - ۰۲۵

فروشگاه شماره «۳» (شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام درب شرقی ۷) تلفن: ۵۵۹۵۲۸۶۲ - ۰۲۱:

فروشگاه شماره «۴» (مشهد مقدس، چهار راه شهدا، ضلع شمالی باغ نادری، مجتمع فرهنگی تجاری گنجینه کتاب،

طبقه همکف: ۳ - ۲۲۴۰۰۶۲ - ۰۵۱۱

<http://darolhadith.ir>

darolhadith.20@gmail.com

ISBN: 978 - 964 - 493 - 744 - 6

※ کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۲۵		مقدمه
۲۹		درآمد
۳۲		فرایند تحقیق
۳۲		شناسایی مکان‌های جغرافیایی
۳۳		بازشناسی محدثان
۳۴		معیار انتساب به خراسان
۳۵		شیوه بازبینی محدثان خراسان
۳۵		الف. عموم منابع رجال و تراجم
۳۶		ب. اسناد کتب روایی
۳۷		ج. متن روایات
۳۷		د. کتاب‌های اختصاصی شهرها
۳۸		شیوه تنظیم و تدوین

بخش اول: حدیث شیعه در ماوراء النهر

۴۳		فصل اول: جغرافیای ماوراء النهر
۴۳		درآمد
۴۴		تقسیمات جغرافیایی
۴۵		۱. آشروستنه (أشروستنة)

۴۵. الف. نام و حدود منطقه.....
۴۶. ب. ویژگی‌ها.....
۴۷. ۲. بخارا.....
۴۸. الف. فتح بخارا.....
۴۹. ب. جمعیت و آبادانی.....
۵۰. ج. علم دوستی مردم بخارا.....
۵۱. د. فضیلت بخارا.....
۵۲. ۳. صغد(سغد).....
۵۳. الف. سرسبزی منطقه.....
۵۴. ب. فتح صغد.....
۵۴. ج. شهرهای صغد.....
۵۴. - آریجن -
۵۵. - اشتیخن -
۵۵. - دَبُوسیه (دَبُوسیه).....
۵۶. - سمرقند.....
۵۷. یک. وسعت سمرقند.....
۵۸. دو. فتح و نام‌گذاری سمرقند.....
۵۹. سه. وضعیت اقتصادی سمرقند.....
۶۱. چهار. سمرقند در روایات.....
۶۲. پنج. ورود اسلام به سمرقند.....
۶۳. شش. مذهب مردم سمرقند.....
۶۴. - کَشَانیه (کَشَانیه).....
۶۵. ۴. چاچ (شاش).....
۶۶. الف. وضعیت جغرافیایی.....
۶۶. ب. معادن.....

۶۶	ج. فتح چاچ
۶۶	د. شهرهای چاچ
۶۷	- اسفیجاب (اسفیجاب)
۶۷	- ایلاق
۶۹	- چاچ (شاش)
۶۹	۵. فرغانه
۷۱	۶. کش
۷۴	۷. نَسَف (نخشب)
۷۵	فصل دوم: محدثان ماوراء النهر
۷۵	تقسیمات جغرافیایی
۷۶	الف. محدثان آسروشبه (انروسنه)
۷۶	[۱.] عمار بن حسین بن اسحاق آسروشنی (ابو محمد)
۷۷	ب. محدثان بخارا
۷۸	سده اول هجری
۷۸	[۲.] انس بن نضر انصاری بخاری
۸۰	[۳.] حارثه بن سراقه انصاری بخاری (النجاری)
۸۰	[۴.] حجاج بن عمرو بن غزیه مازنی بخاری
۸۰	[۵.] عمرو بن حزم
۸۱	سده دوم هجری
۸۱	[۶.] اسحاق بن بشر (ابو حذیفه خراسانی)
۸۲	[۷.] زید صایغ
۸۳	[۸.] غیلان بن جامع محاربی (ابو عبد الله کوفی)
۸۴	[۹.] محمد بن حماد فاشی
۸۴	[۱۰.] محمد بن فضل بن عطیه بن عمر بن خالد خراسانی
۸۴	[۱۱.] محمد بن قاسم بن عبد بن سالم بخاری

- ۸۵.....[۱۲] یزید بن هارون بن زاذان بن ثابت واسطی
- ۸۵.....سده سوم هجری
- ۸۵.....[۱۳] اسحاق بن حمزه بخاری
- ۸۶.....[۱۴] حسین بن زید زنادی
- ۸۶.....[۱۵] حسین بن علی بن زکریا (ابوسعید بصری)
- ۸۸.....[۱۶] صالح بن محمد بغدادی (ابو علی)
- ۸۸.....[۱۷] عباس بن عبد الله بخاری (ابو الفضل)
- ۸۹.....[۱۸] محمد بن احمد بن حبیب بخاری
- ۸۹.....سده چهارم هجری
- ۸۹.....[۱۹] راهیم بن محمد بن عبد الله بن یزداد (ابو اسحاق)
- ۸۹.....[۲۰] ابو جعفر بن ابی عوف
- ۹۰.....[۲۱] ابو عبد الله بخاری
- ۹۰.....[۲۲] احمد بن ابی عوف
- ۹۰.....[۲۳] احمد بن سهل (ابونصر)
- ۹۱.....[۲۴] احمد بن محمد بن یزید بن عبد الله بن بخاری
- ۹۱.....[۲۵] اسحاق بن احمد بخاری
- ۹۲.....[۲۶] اسحاق بن حمزه بن یوسف بن فروخ (ابو محمد بخاری)
- ۹۲.....[۲۷] اسماعیل بن جعفر بن ابی خصفة بخاری
- ۹۲.....[۲۸] جعفر بن محمد بن مروان بن اسماعیل بخاری
- ۹۳.....[۲۹] حسین بن علی بن محمد قمی
- ۹۴.....[۳۰] خلف بن محمد بن اسماعیل
- ۹۴.....[۳۱] عبد الله بن صالح بخاری (ابو محمد)
- ۹۵.....[۳۲] عصمه بن ابی عصمه بخاری (ابو عمرو)
- ۹۶.....[۳۳] محمد بن احمد بن ابی عوف
- ۹۷.....[۳۴] محمد بن حسن برانی (ابو بکر)

- [۳۵]. محمد بن حسن بن محمد بن احمد بن علی بن صلت قمی ۹۷
- [۳۶]. محمد بن خالد بن حسن مطوعی بخاری (ابو بکر) ۹۹
- [۳۷]. محمد بن خالد (جابر) بخاری (ابو عمرو) ۹۹
- [۳۸]. محمد بن عبد الله بن محمد (ابو مفضل شیبانی) ۹۹
- [۳۹]. محمد بن علی بن نصر بخاری ۱۰۱
- سده پنجم هجری ۱۰۱
- [۴۰]. احمد بن محمد بن حمدان بن عامر زنادی ۱۰۱
- [۴۱]. حمزة بن ابراهیم بن حمزة خدایادی ۱۰۱
- [۴۲]. محمد بن اسماعیل برانی (ابو بکر) ۱۰۳
- [۴۳]. محمود بن محمد (ابو سهل) ۱۰۳
- [۴۴]. سهل بن محمود طیب ۱۰۳
- [۴۵]. محمد بن حسین بن محمد بخاری (ابو بکر) ۱۰۴
- [۴۶]. ابو منصور زنادی (زیادی) ۱۰۴
- ج. محدثان صغد ۱۰۴
- [۴۷]. احمد بن محمد بن عبد الله صفدی ۱۰۵
- محدثان سمرقند ۱۰۵
- سده اول هجری ۱۰۵
- [۴۸]. قثم بن عباس بن عبد المطلب قرشی هاشمی ۱۰۵
- سده سوم هجری ۱۰۷
- [۴۹]. ابو نصر سمرقندی ۱۰۷
- [۵۰]. ابراهیم وراق سمرقندی ۱۰۷
- [۵۱]. اسحاق بن ابراهیم وراق سمرقندی ۱۰۸
- [۵۲]. جعفر بن احمد بن ایوب سمرقندی (ابو سعید) ۱۰۸
- [۵۳]. جعفر بن معروف سمرقندی (ابو الفضل) ۱۰۹
- [۵۴]. حسین بن اشکیب (ابو عبد الله) ۱۰۹

- ۱۱۲.....[۵۵] عبید بن محمد نخعی شافعی سمرقندی
- ۱۱۲.....[۵۶] علی بن حسین بن علی طبری (ابو الحسین بن ابی طاهر)
- ۱۱۳.....[۵۷] فتح بن قرۃ سمرقندی أبو نصر
- ۱۱۴.....[۵۸] محمد بن ابراہیم وراق سمرقندی
- ۱۱۴.....[۵۹] محمد بن عمر سمرقندی
- ۱۱۵.....[۶۰] محمد بن محمد بن مسعود ربعی سمرقندی
- ۱۱۵.....سده چهارم هجری
- ۱۱۵.....[۶۱] حیدر بن محمد بن نعیم سمرقندی (ابو احمد)
- ۱۱۷.....[۶۲] جعفر بن محمد بن مسعود عیاشی (ابن العیاشی)
- ۱۱۷.....[۶۳ و ۶۴] جعفر بن ابی جعفر سمرقندی و فرزندش
- ۱۱۸.....[۶۵] عبد بن علی بن عباس جرجانی (ابو محمد)
- ۱۱۹.....[۶۶] عبد الصمد بن عبد الشہید انصاری (ابو اسد)
- ۱۱۹.....[۶۷] محمد بن ابراہیم وراق
- ۱۲۰.....[۶۸] محمد بن شاذان بن احمد (ابو عبد اللہ)
- ۱۲۰.....[۶۹] محمد بن مسعود بن محمد بن علی شلمی سمرقندی
- ۱۲۱.....یک. جایگاه
- ۱۲۱.....دو. طبقه
- ۱۲۲.....سه. مذهب
- ۱۲۲.....چهار. اساتید
- ۱۲۲.....روایات عیاشی در کتب اربعه
- ۱۲۳.....تأملی در اساتید و شاگردان مؤثر عیاشی
- ۱۲۴.....اساتید عیاشی در کتب رجال
- ۱۲۶.....پنج. کلاس های درس
- ۱۲۷.....شش. شاگردان
- ۱۲۷.....۱. راویان آثار و کتاب های عیاشی

۲. تربیت شدگان عیاشی ۱۲۹
- هفت. آثار علمی ۱۳۳
- تفسیر العیاشی، تفسیر روایی شیعی ۱۳۵
- معرفی کتاب تفسیر العیاشی ۱۳۶
- [۷۰] محمد بن محمد بن حارث (حرث) بن سفیان حافظ... ۱۳۸
- [۷۱] محمد بن نعیم سمرقندی ۱۳۸
- [۷۲] محمد بن نعیم خیاط (حناط سمرقندی) ۱۳۹
- [۷۳] مظفر بن جعفر بن مظفر علوی سمرقندی (ابو طالب مظفر علوی) ۱۳۹
- [۷۴] محمد بن سعید بن عزیز سمرقندی (ابوالحسن) ۱۴۰
- [۷۵] محمد بن محمد زاهد سمرقندی (ابو احمد) ۱۴۰
- [۷۶] محمد بن ابراهیم سمرقندی ۱۴۱
- [۷۷] حیدر بن محمد سمرقندی ۱۴۲
- [۷۸] محمد بن وارث سمرقندی ۱۴۳
- سده پنجم هجری ۱۴۳
- [۷۹] جعفر بن محمد بن ابی بکر نسفی سمرقندی... ۱۴۳
- [۸۰] حسین بن حسن (حسین) بن خلف کاشغری (ابو عبد الله) ۱۴۵
- راویانی که تاریخ حیاتشان کشف نشد ۱۴۶
- [۸۱] سید عقیل بن محمد سمرقندی ۱۴۶
- [۸۲] علی بن محمد خلفی (خلفی) ۱۴۷
- [۸۳] عبد الرحمان بن احمد بن نهیک سمرقندی ۱۴۷
- محدثان چاچ [شاش] ۱۴۷
- [۸۴] احمد بن یوسف شاشی ۱۴۷
- [۸۵] بکر بن علی بن محمد بن فضل شاشی حاکم (ابو محمد) ۱۴۸
- [۸۶] جعفر بن احمد بن حسین شاشی (ابو محمد) ۱۴۸
- [۸۷] جعفر بن محمد (ابو القاسم شاشی) ۱۴۹

- ۱۴۹..... [۸۸] علیم بن محمد (ابو سلمہ بکری شاشی)
- ۱۴۹..... [۸۹] محمد بن حماد شاشی
- ۱۵۰..... [۹۰] محمد بن عبد اللہ شاشی
- ۱۵۰..... [۹۱] محمد بن یوسف شاشی (شامی / شاشی)
- ۱۵۱..... محدثان ایلاق
- ۱۵۱..... [۹۲] بکر بن علی ابو محمد حنفی (خثعمی) شاشی
- ۱۵۱..... [۹۳] جعفر بن علی بن احمد قمی ایلاقی (ابو محمد)
- ۱۵۳..... [۹۴] علی بن عبد اللہ بن احمد الأسواری (ابو الحسن)
- ۱۵۴..... [۹۵] محمد بن حسن بن اسحاق علوی موسوی مدینی
- ۱۵۷..... [۹۶] محمد بن حسن بن ابراہیم کرخی (ابو نصر)
- ۱۵۷..... [۹۷] محمد بن علی قمی (ابو جعفر شیخ صدوق)
- ۱۵۸..... انتساب صدوق بہ خراسان
- ۱۶۷..... [۹۸] محمد بن عمرو بن علی بن عبد اللہ بصری (ابو الحسن)
- ۱۶۸..... ه. محدثان فرغانہ
- ۱۶۸..... [۹۹] ابو عبد اللہ کوفی علوی
- ۱۶۹..... [۱۰۰] اسماعیل بن منصور بن احمد القصار
- ۱۷۰..... [۱۰۱] تمیم بن عبد اللہ بن تمیم القرشی
- ۱۷۲..... [۱۰۲] محمد بن ابی عبد اللہ شافعی فرغانی (ابو محمد)
- ۱۷۲..... [۱۰۳] محمد بن اسماعیل بن ابراہیم فرغانی (ابو الفتح)
- ۱۷۳..... [۱۰۴] محمد بن اسماعیل بن جعفر صادق علیہ السلام (مکتوم)
- ۱۷۴..... [۱۰۵] محمد بن جعفر بندار شافعی فرغانی بأخسیکت (ابو احمد فقیہ)
- ۱۷۴..... [۱۰۶] محمد بن حسن فرغانی
- ۱۷۵..... [۱۰۷] محمد بن عبد الحمید فرغانی
- ۱۷۶..... [۱۰۸] محمد بن عبد اللہ بن محمد بن طیفور دامغانی (ابو جعفر)
- ۱۷۷..... [۱۰۹] منصور بن محمد بن محمد حربی (ابو نصر)

محدثان آخسیکت (آخسیکت).....	۱۷۸
[۱۱۰] محمد بن جعفر بندگان.....	۱۷۸
و. محدثان کش.....	۱۷۸
[۱۱۱] ابراهیم بن علی کوفی.....	۱۷۸
[۱۱۲] ابراهیم بن نصیر کشی.....	۱۷۹
[۱۱۳] جعفر بن معروف کشی (ابو محمد).....	۱۷۹
[۱۱۴] حمدویه بن نصیر کشی.....	۱۸۰
[۱۱۵] خلف بن حماد (ابو صالح کشی).....	۱۸۰
[۱۱۶] خلف بن محمد (منان کشی).....	۱۸۱
[۱۱۷] سعد بن جناح (صباح) کشی.....	۱۸۱
[۱۱۸] طاهر بن عسی وراث (ابو محمد).....	۱۸۲
[۱۱۹] عثمان بن حامد کشی.....	۱۸۲
[۱۲۰] محمد بن حسن برنانی (برانی / برانی) کشی (ابابکر).....	۱۸۲
[۱۲۱] محمد بن سعد (سعید / مسعود) بن مزید (یزید) کشی (ابو الحسن).....	۱۸۲
[۱۲۲] محمد بن نصیر.....	۱۸۳
[۱۲۳] محمد بن عمر بن عبد العزیز (ابو عمرو کشی).....	۱۸۳
ز. محدثان نَسَف (نخشب).....	۱۸۶
[۱۲۴] آدم بن یونس بن ابی مهاجر نسفی.....	۱۸۶
[۱۲۵] ابو إسحاق.....	۱۸۶
[۱۲۶] جعفر بن ابی علی محمد بن ابی بکر مستغفری نسفی.....	۱۸۷
[۱۲۷] محمد بن عبد الملك تَبَّان (ابو عبد الله).....	۱۸۸
[۱۲۸] محمد بن محمد نسفی.....	۱۸۹
[۱۲۹] هناد بن ابراهیم نسفی (ابو مظفر) (م ۴۶۵ ق).....	۱۸۹
فصل سوم: نقش ماوراء النهر در نشر حدیث شیعه تا سده پنجم.....	۱۹۳
درآمد.....	۱۹۳

۱۹۴	تاریخ حدیث ماوراءالنہر
۱۹۵	۱. تعداد محدثان ماوراءالنہر
۱۹۶	الف. سدهٔ اول ہجری
۱۹۷	ب. سدهٔ دوم ہجری
۱۹۷	ج. سدهٔ سوم ہجری
۱۹۸	د. سدهٔ چہارم ہجری
۲۰۰	هـ. سدهٔ پنجم ہجری
۲۰۰	و. راویانی کہ تاریخ حیاتشان کشف نشد
۲۰۰	۲. جلسات حدیثی
۲۰۲	الف. سدهٔ سوم ہجری
۲۰۳	ب. سدهٔ چہارم ہجری
۲۰۹	۳. کتابہای حدیثی ماوراءالنہر
۲۱۳	۴. نویسندگان ماوراءالنہر
۲۱۳	الف. بخارا
۲۱۳	ب. سمرقند و کش
۲۱۴	ج. ایلاق
۲۱۴	د. فرغانہ
۲۱۵	هـ. نسف
۲۱۵	۵. تعامل با اہل سنت
۲۱۵	الف. شیوہ تألیف
۲۱۵	یک. سبک شناسی
۲۱۶	دو. جہتگیریہای معتدلانہ
۲۱۷	سه. گردآوری روایات عامہ
۲۱۸	ب. نظریہ پردازیہا
۲۱۸	ج. شرکت در جلسات حدیث

- د. حفظ آثار روایی امام رضا علیه السلام ۲۲۰
- ه. عدم غلو در راویان ۲۲۱
۶. ارتباط حوزه حدیثی ماوراء النهر با دیگر حوزه‌های حدیثی ۲۲۲
- الف. سفر تحصیلی حدیث پژوهان ماوراء النهر به مراکز حدیثی ۲۲۳
- یک. سفر به مدینه ۲۲۳
- دو. سفر به کوفه ۲۲۳
- سه. سفر به قم ۲۲۴
- چهار. سفر به بغداد ۲۲۴
- ب. سفر حدیث پژوهان مراکز حدیثی به ماوراء النهر ۲۲۵
- یک. مهاجرت و سکونت ۲۲۵
- دو. سفر حدیثی و بازگشت به موطن ۲۲۷

بخش دوه حدیث شیعہ در بلخ

- فصل اول: جغرافیای بلخ ۲۳۷
- درآمد ۲۳۷
- اسامی بلخ ۲۳۹
- جغرافیای بلخ ۲۳۹
- وسعت ۲۳۹
- آبادانی ۲۴۰
- معبد نوبهار ۲۴۰
- نیم‌نگاهی به جغرافیای تاریخی بلخ ۲۴۳
- شهرها و ولایات بلخ ۲۴۶
۱. بلخ ۲۴۶
- مزارات بلخ ۲۴۷
- شهرها و روستاهای بلخ ۲۴۸
۲. ترمذ ۲۴۹

- ۲۵۰..... ۳. جوزجان
- ۲۵۱..... ۴. صغانیان (چغانیان)
- ۲۵۱..... ۵. فاریاب
- ۲۵۲..... ۶. قوادیان (قبادیان)
- ۲۵۵..... فصل دوم: محدثان بلخ
- ۲۵۵..... الف. بخش مرکزی بلخ
- ۲۵۵..... یک. بلخ
- ۲۵۵..... سدهٔ دوم هجری
- ۲۵۵..... [۱.] ابراہیم بن ادہم
- ۲۵۶..... [۲.] ابراہیم بن عبد اللہ بلخی
- ۲۵۶..... [۳.] ابن علی بلخی
- ۲۵۷..... [۴.] ابو عبد اللہ بلخی
- ۲۵۷..... [۵.] احمد بن یعقوب بلخی
- ۲۵۸..... [۶.] خضر بن ابی فاطمہ بلخی
- ۲۵۸..... [۷.] زیاد بن سلیمان بلخی
- ۲۵۸..... [۸.] سعد بن ابی سعید بلخی
- ۲۵۸..... [۹.] سعد بن سعید بلخی
- ۲۵۹..... [۱۰.] سلم بن سالم بلخی
- ۲۵۹..... [۱۱.] شقیق بن ابراہیم بلخی
- ۲۶۲..... [۱۲.] عمر بن صبیح بلخی (ابو نعیم)
- ۲۶۲..... [۱۳.] عمر بن ہارون بلخ
- ۲۶۲..... [۱۴.] عمیر بن متوکل بن ہارون بجلی ثقفی بلخی
- ۲۶۳..... [۱۵.] متوکل بن ہارون ثقفی بلخی
- ۲۶۳..... [۱۶.] مقاتل بن حیان
- ۲۶۴..... [۱۷.] مقاتل بن سلیمان

- [۱۸] نضر بن اسماعیل بلخی ۲۶۶
- سده سوم هجری ۲۶۷
- [۱۹] آدم بن محمد قلانسی بلخی ۲۶۷
- [۲۰] ابو عبد الله بلخی ۲۶۷
- [۲۱] ابو سهل بلخی ۲۶۷
- [۲۲] ابو القاسم ابن صائغ بلخی ۲۶۸
- [۲۳] احمد بن ابی الفضل بلخی ۲۶۸
- [۲۴] اسحاق بن بشر خراسانی ۲۶۸
- [۲۵] جعفر بن حسین بلخی ۲۶۹
- [۲۶] جعفر بن محمد بلخی ۲۷۰
- [۲۷] جعفر بن محمد بن عمر بلخی ۲۷۰
- [۲۸] حسن بن شجاع بلخی (ابو عامر) ۲۷۰
- [۲۹] خضر بن ابی فاطمة بلخی ۲۷۱
- [۳۰] عبد الله بن زیدان بلخی ۲۷۱
- [۳۱] محمد بن ابی یعقوب بلخی ۲۷۲
- [۳۲] محمد بن اسماعیل بلخی ۲۷۲
- [۳۳] محمد بن حسن بلخی ۲۷۲
- [۳۴] محمد بن خالد بلخی ۲۷۳
- [۳۵] محمد بن سعید بلخی ۲۷۳
- [۳۶] محمد بن عبد العزیز بلخی ۲۷۳
- [۳۷] محمد بن علی بن خلف عطار ۲۷۳
- [۳۸] محمد بن یعفور بلخی ۲۷۵
- [۳۹] مقاتل بن مقاتل بلخی ۲۷۵
- [۴۰] موسی بن قاسم بلخی ۲۷۶
- [۴۱] مکی بن ابراهیم بلخی ۲۷۷

- ۲۷۷..... [۴۲] نصر بن صباح (ابو القاسم بلخی)
- ۲۷۸..... [۴۳] یحیی بن سعید بلخی
- ۲۷۸..... [۴۴] یونس بن قاسم بلخی
- ۲۷۸..... سده چهارم هجری
- ۲۷۸..... [۴۵] ابو الحسن بلخی
- ۲۷۸..... [۴۶] ابو عمرو بلخی
- ۲۷۹..... [۴۷] ابو یشکر بلخی
- ۲۷۹..... [۴۸] احمد بن احمد بلخی
- ۲۸۰..... [۴۹] احمد بن علی بلخی
- ۲۸۱..... [۵۰] بشر بن محمد بن نصر بن لیث بلخی
- ۲۸۱..... [۵۱] حامد بن شعیب بلخی
- ۲۸۲..... [۵۲] حسن بن ابی بلخی
- ۲۸۲..... [۵۳] حسن بن علی بن محمد عتار
- ۲۸۲..... [۵۴] خلف بن محمد بلخی (ابو محمد)
- ۲۸۳..... [۵۵] شعیب بن محمد بن مقاتل بلخی
- ۲۸۴..... [۵۶] عبد الرحمان بن محمد بن حامد بلخی
- ۲۸۴..... [۵۷] عبد الصمد بن فضل بلخ
- ۲۸۵..... [۵۸] عبد الله بن عباس مذكر بلخی
- ۲۸۵..... [۵۹] علی بن عباس بلخی
- ۲۸۵..... [۶۰] نصر بن اصیغ بن منصور بغدادی
- ۲۸۵..... [۶۱] لیث بن محمد بن نصر بن لیث بلخی
- ۲۸۶..... [۶۲] محمد بن حسام بن عمران بلخی
- ۲۸۶..... [۶۳] محمد بن خشنام بلخی
- ۲۸۷..... [۶۴] محمد بن علی بن زبیر بلخی
- ۲۸۷..... [۶۵] محمد بن عمر بن منصور بلخی

۲۸۷	[۶۶] مظفر بن احمد بلخی
۲۸۷	[۶۷] مظفر بن محمد بلخی خراسانی
۲۸۸	[۶۸] یوسف بن علی بلخی
۲۸۸	سده پنجم هجری
۲۸۸	[۶۹] احمد بن موسی بن عمران بلخی
۲۸۹	[۷۰] اسماعیل بن بشر بلخی
۲۸۹	[۷۱] حسن بن حسن بلخی
۲۸۹	[۷۲] حسن بن محمد بلخی
۲۹۰	[۷۳] محمد بن عبد الله خسانی بلخی
۲۹۱	تاریخ نامعلوم
۲۹۱	[۷۴] احمد بن حمزه بن کسری بن یسار بن قیراط بلخی
۲۹۱	[۷۵] جعفر بن علی بن حسن بلخی
۲۹۱	[۷۶] خالد بن شعیب بلخی
۲۹۲	دو. بامیان
۲۹۲	[۷۷] ابو هارون سنجی
۲۹۳	سه. ختل
۲۹۳	[۷۸] ابراهیم بن محمد ختلی
۲۹۴	[۷۹] ابو سلیمان ختلی
۲۹۴	[۸۰] هشام بن ابراهیم ختلی
۲۹۵	چهار. غزنه
۲۹۵	[۸۱] احمد بن محمد تمیمی ابو منصور
۲۹۵	[۸۲] عبد الله بن حسین بن محمد غزنوی
۲۹۶	[۸۳] علی بن حسین غزنوی
۲۹۶	[۸۴] مسعود بن محمد غزنوی (تاج الدین)
۲۹۶	پنج. کابل

- ۲۹۶ [۸۵] ابو خالد کابلی
- ۲۹۸ جایگاه ابو خالد در نزد اهل بیت
- ۳۰۱ [۸۶] ابو عبد الله کابلی
- ۳۰۱ [۸۷] احمد بن محمد بن عبد الله بن خالد کابلی
- ۳۰۱ [۸۸] اردشیر بن ابی الماجدین کابلی
- ۳۰۱ [۸۹] هارون بن ابی خالد کابلی
- ۳۰۲ ب. ولایت ترمذ
- ۳۰۲ [۹۰] صالح بن سعید ترمذی
- ۳۰۲ [۹۱] صالح بن عبد الله ترمذی
- ۳۰۲ [۹۲] عبد الله بن قدامة ترمذی
- ۳۰۳ [۹۳] محمد بن احمد بن مصعب بن قاسم سلمی
- ۳۰۳ [۹۴] محمد بن اسماعیل ترمذی
- ۳۰۳ ج. ولایت جوزجان
- ۳۰۳ [۹۵] حسن بن احمد جوزجانی
- ۳۰۳ [۹۶] حسن بن محمد بن ایوب جوزجانی
- ۳۰۴ [۹۷] محمد بن احمد بن یعقوب جوزجانی
- ۳۰۴ [۹۸] محمد بن قاسم بن محمد
- ۳۰۵ [۹۹] هشام بن سالم جوالیقی کوفی
- ۳۰۵ [۱۰۰] یحیی بن زید مدنی
- ۳۰۶ د. ولایت صغانیان
- ۳۰۶ [۱۰۱] دارم بن قبیصة بن نهشل صغانی
- ۳۰۷ هـ. ولایت فاریاب
- ۳۰۷ [۱۰۲] جرئیل بن احمد فاریابی
- ۳۰۹ فصل سوم: نقش بلخ در نشر حدیث شیعه
- ۳۰۹ درآمد

۳۱۰	۱. تعداد محدثان
۳۱۰	الف. سده دوم هجری
۳۱۰	یک. بلخ
۳۱۲	دو. کابل
۳۱۲	سه. جوزجان
۳۱۲	ب. سده سوم هجری
۳۱۳	یک. بلخ
۳۱۴	دو. بامیان
۳۱۴	سه. خُتَل
۳۱۴	چهار. کابل
۳۱۵	پنج. ترمذ
۳۱۵	شش. جوزجان
۳۱۵	هفت. فاریاب
۳۱۵	هشت. ولایت صغانیان
۳۱۶	ج. سده چهارم هجری
۳۱۶	یک. بلخ
۳۱۶	دو. خُتَل
۳۱۷	سه. غزنه
۳۱۷	چهار. ترمذ
۳۱۷	پنج. جوزجان
۳۱۷	د. سده پنجم هجری
۳۱۸	یک. بلخ
۳۱۸	دو. غزنه
۳۱۹	سه. کابل
۳۱۹	هـ. بدون تاریخ

- ۳۱۹..... ۲. جلسات حدیثی
- ۳۱۹..... الف. بلخ
- ۳۱۹..... سده دوم هجری
- ۳۲۰..... سده چهارم هجری
- ۳۲۱..... ب. غزنه
- ۳۲۲..... ج. ولایت ترمذ
- ۳۲۲..... ۳. کتاب‌های حدیثی
- ۳۲۲..... الف. بلخ
- ۳۲۲..... یک شقیق بن ابراهیم بلخی
- ۳۲۳..... دو مقاتل بن سلیمان
- ۳۲۳..... سه. اسحاق بن یسار خراسانی و بلخی الأصل (م ۲۰۶ق)
- ۳۲۴..... چهار. مقاتل بن مقاتل بلخی
- ۳۲۴..... پنج. نصر بن صباح (ابو القاسم بلخی)
- ۳۲۴..... شش. لیث بن محمد بن نصر بن لیث بلخی
- ۳۲۴..... هفت. مظفر بن محمد بلخی خراسانی
- ۳۲۵..... هشت. احمد بن محمد بن کسری بن یسار بن قیراط بلخی
- ۳۲۶..... نه. جعفر بن علی بن حسان بلخی
- ۳۲۶..... ب. بامیان
- ۳۲۶..... ده. ابو هارون سنجی
- ۳۲۶..... ج. ختل
- ۳۲۶..... یازده. ابو سلیمان ختلی
- ۳۲۶..... د. کابل
- ۳۲۶..... دوازده. ابو خالد کابلی
- ۳۲۷..... هجده. جوزجان
- ۳۲۷..... سیزده. هشام بن سالم جوالیقی کوفی

۳۲۷	و. صغانیان
۳۲۷	چهارده. دارم بن قبیصة بن نهشل صغانی
۳۲۷	ز. قاریاب
۳۲۷	پانزده. جبرئیل بن احمد فاریابی
۳۲۸	۴. تعامل با اهل سنت
۳۲۹	الف. راویان اهل سنت در اسناد روایات شیعه
۳۳۰	ب. شاگردان اهل سنت امامان از بلخ
۳۳۱	۵. ارتباط حوزه حدیثی بلخ با دیگر حوزه‌ها و مدارس حدیثی
۳۳۱	الف. مدینه
۳۳۳	ب. کوفه
۳۳۴	ج. قم
۳۳۵	د. بغداد
۳۳۷	هـ. ماوراء النهر
۳۳۸	و. طوس و مرو و نیشابور (ایران شهر)
۳۳۸	ز. مکه
۳۳۹	سفر حدیث‌پژوهان حوزه‌های حدیثی به بلخ
۳۳۹	جمع‌بندی
۳۴۳	فهرست منابع

مقدمه

پژوهش‌های بنیادی در تاریخ حدیث، گام‌های نخست خویش را تجربه می‌کند. بررسی چگونگی شکل‌گیری حدیث شیعه و همچنین بازشناسی فراز و نشیب‌های آن در گذر زمان، بسیاری از پرسش‌ها و نقاط تاریک اندیشه شیعی، جهت‌گیری‌ها، دسته‌بندی‌ها، برای توثیق‌ها و تضعیف‌ها و... را روشن خواهد ساخت. بی‌تردید، فهم صحیح بسیاری از متون حدیثی بر تاریخ‌گذاری آنها استوار است.

در حوزه تشیع، بازخوانی تاریخ حدیث شیعه - که خود هویتی مستقل دارد -، کمتر مورد توجه قرار گرفته است و از این رو، پژوهش‌های کارآمد در تاریخ حدیث شیعه، بسیار پُراهمیت‌اند.

نگاه تاریخی به حدیث، آثار حدیثی امروز را به میراث کهن پیوند می‌زند و به هم‌پیوستگی جریان حدیث شیعه را می‌نمایاند. با گسترش مطالعات تخصصی حدیث در دهه‌های اخیر و افزایش رشته‌ها و گرایش‌های علوم حدیث در مراکز آموزش عالی، زمینه تدوین تاریخ حدیث و تحلیل حدیث بر پایه تاریخ فراهم آمد. تحلیل حدیث بر پایه تاریخ، نیازمند قرار گرفتن حدیث در جایگاه صدور است. پژوهشگران تاریخ حدیث می‌کوشند تا حدیث را به زمان صدور، نزدیک سازند و قرینه‌هایی را که سبب پیدایش حدیث شده‌اند، بیابند. در این نگرش، احادیثی که بر پایه نیاز روز و یا در پاسخ دادن به اندیشه‌ای مشهور در زمان

صدور، صادر شده‌اند، از احادیث عام، بازشناسی می‌شوند و در تبیین اندیشه شیعی مؤثر خواهند بود.

استادان فرهیخته دانشگاه‌ها و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه‌های علوم اسلامی، با شناخت اهمیت تاریخ حدیث در سال‌های اخیر کوشش کرده‌اند تا دانشجویان را برای شناسایی حوزه‌های حدیثی، محدثان و نویسندگان آثار حدیثی هدایت کنند. ره‌آورد تلاش علمی مشترک استادان و دانشجویان حدیث پژوه، پدید آمدن پایان‌نامه‌هایی بر محور «تاریخ حدیث» بود. بی‌تردید تلاش‌های به انجام رسیده اگرچه مفیدند، ولی کامل نیستند؛ زیرا نوشتارهای علمی بر محور «تاریخ حدیث» هنوز پراکنده‌اند. برخی پایان‌نامه‌ها و کتاب‌ها در معرفی حوزه‌های حدیثی است و برخی به معرفی محدثان شیعه پرداخته‌اند. افزون بر پراکندگی آثار موجود، گاه همپوشانی در آثار منتشره مشاهده می‌شود؛ زیرا نویسنده حوزه حدیثی را گریز به معرفی محدثان آن دیار پرداخته است و نویسنده مشهور هم به ناچار از حوزه حدیثی سخن گفته است.

شناخت وضعیت موجود، اهمیت تعریف کلان پژوهش‌های روشمند در محور تاریخ حدیث را نشان می‌دهد. در پژوهش‌های پیش رو، به دو گام اساسی نیازمندیم: نخست گردآوری اطلاعات متقن تاریخ حدیث و سپس تحلیل حدیث بر پایه تاریخ.

در راستای اهداف پیش‌گفته، گروه پژوهشی «تاریخ حدیث و مصطلحات»، در پژوهشکده علوم و معارف حدیث، مفتخر است که پس از شکل‌گیری از بدو تأسیس تاکنون، بسیاری از مباحث بنیادی در این زمینه را شناسایی کرده و با ارائه طرح‌های گوناگون توانسته است که تاریخ حدیث شیعه را به علاقه‌مندان ارائه نماید. برای نمونه، می‌توان به نخستین کلان‌پژوهش این گروه با عنوان «تاریخ حدیث شیعه از ابتدا تا عصر حاضر»، اشاره کرد که تاکنون، چهار جلد از آن منتشر شده است و جلد آخر آن نیز مراحل پایانی‌اش را می‌گذراند.

کلان‌پژوهش‌های دیگر گروه تاریخ حدیث و مصطلحات را می‌توان این گونه شماره کرد:

الف - تاریخ حدیث مناطق؛

ب - مناسبات و مبادلات حدیثی؛

ج - مکاتب حدیثی شیعه.

گفتنی است که در راستای این کلان‌پژوهش‌ها، تاکنون مقاله «حدیث و محدثان شیعه در خلب»، کتاب مکتب حدیثی شیعه در کوفه و اندیشه‌شناسی محدثان حله» منتشر شده‌اند. همچنین کتاب‌های تاریخ حدیث شیعه در نیشابور و مرو و حدیث شیعه در بحرین به زودی منتشر خواهند شد.

اکنون بسیار خرسندیم که دو پژوهش حاضر، «تاریخ حدیث شیعه در ماوراءالنهر و بلخ» از مجموعه «تاریخ حدیث خراسان»، مورد کاوش قرار گرفته است. وجود شمار فراوان دانشوران در این خطه و همچنین اندیشه‌ها و احتمالاً جریان‌های حدیثی گوناگون، بررسی این حوزه حدیثی را ضروری می‌نمایاند.

از سوی دیگر، نبود اطلاعات منسجم در این زمینه و فقدان پژوهش‌های هم‌افق با حوزه حدیثی خراسان، کار پژوهش را دشوار می‌سازد. به سامان رساندن این کار، نیازمند تلاشی گسترده و دقتی بسیار همراه با صرف وقت بود. این مهم را محقق گرامی، حجت الاسلام والمسلمین آقای مهدی غلامعلی، محقق ساخت و کتاب را سامان بخشید. ضمن قدردانی از زحمات ایشان، توفیق روزافزون وی را در نشر معارف اهل بیت علیهم‌السلام از خداوند مَنَّان خواستاریم.

گروه تاریخ حدیث و مصطلحات

پژوهشکده علوم و معارف حدیث